

Alle teugels in één hand

De digitale informatiemaatschappij heeft de functie van de bibliotheek tot onderwerp van discussie gemaakt en daarmee de functies in de bibliotheek. Een van de functies die in wetenschappelijke bibliotheken het meest onder druk staat, is die van de vakreferent. Vanuit tendensen die in de informatiemarkt en in instellingen voor onderzoek en onderwijs kunnen worden gesignaleerd, schetst Gert Goris een toekomstige rol van de bibliotheek en een uitdaging voor de vakreferent.

ONDER DRUK VAN de digitalisering is de laatste jaren veel geschreven en gezegd over de bibliotheek van de toekomst en welke toekomst de bibliotheekfuncties, zoals we die nu kennen, hebben en welke nieuwe functies we nu al kunnen onderscheiden. In zijn artikel 'Haalt de bibliotheek het eind van deze eeuw?' (5) schetst Bas Savijne de toekomst van de bibliotheek aan de hand van drie aspecten: de bibliotheek als functie, de bibliotheek als organisatie en de bibliotheek als gebouw. De bibliotheek als functie is voor dit artikel van belang. Het zijn immers de personen die er werken die uiteindelijk die functie gestalte geven.

Een functie die sterk onder druk staat, is die van de vakreferent. In het algemeen is dit bij universiteitsbibliotheken een onderwerp van discussie. De bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam heeft er onlangs een 'intern' symposium aan gewijd, bij de Universiteit Utrecht is er een discussiemiddag over georganiseerd. De uitersten zijn: 'voor de vakreferent is er in de toekomst geen plaats meer' en 'vakreferenten moderne stijl vervullen een spil-functie in de wetenschappelijke informatievoorziening van de toekomst'.

Het toekomstbeeld dat hier geschetst wordt, is niet gericht op de 'utopische' informatiemaatschappij waarin we over honderd jaar hopen terecht te komen, maar gericht op de komende decennia. Uitgegaan wordt van bibliotheken binnen instellingen voor onderzoek en onderwijs en in het bijzonder van universiteitsbibliotheken.

De vakreferent onder druk

De traditioneel belangrijkste taken van de vakreferent zijn collectievorming, inhoudelijke ontsluiting en informatieverstrekking/-bemiddeling.

De universiteitsbibliotheken hebben voor wat betreft *collectievorming* lange tijd een relatief autonome positie naast de faculteiten ingenomen. Binnen de bibliotheek bepalen vakreferenten welke informatiebronnen worden gekocht en beschikbaar gesteld. De bibliotheek opent haar deuren en wacht af. Deze passieve rol is achterhaald en kan met name bij een toenemend digitaal informatieaanbod niet meer worden gehandhaafd. Enerzijds is het niet mogelijk

dat enkele mensen, die meestal zelf niet deelnemen aan onderzoek en onderwijs, zelfstandig kunnen bepalen wat wetenschappers en studenten nodig hebben om zich (verantwoord) te kunnen informeren. Anderzijds worden vele digitale bronnen in pakketvorm aangeboden en worden licenties vaak met meerdere instellingen gezamenlijk afgesloten, waardoor het belang van het selectieproces afneemt.

De tweede taak, de *inhoudelijke ontsluiting* van literatuur, zal in een digitale omgeving in omvang afnemen door steeds betere zoeksoftware.

Informatieverstrekking en -bemiddeling was tot nu toe voornamelijk gericht op verwijzing naar bronnen die het best kunnen worden gebruikt voor de oplossing van een vraag of probleem. Naarmate er met meer geavanceerde zoekprogramma's door grotere hoeveelheden informatie kan worden gezocht, krijgt deze taak een andere inhoud.

Tendensen en problemen

De primaire doelstelling van de bibliotheek is om het informatieaanbod en de informatievraag op elkaar te laten aansluiten. In het gedrukte informatiecircuit was duidelijk hoe deze doelstelling moest worden gerealiseerd. Hier kunnen twee centrale vragen gesteld worden: welke tendensen en problemen kunnen we ten aanzien van deze aansluiting signaleren in de digitale informatiemaatschappij? En is hierin een rol voor de bibliotheek weggelegd en zo ja, welke?

Vanuit de informatiemarkt zien we aantal tendensen en problemen. Zo neemt de hoeveelheid (wetenschappelijke) informatie exponentieel toe. Verder is de diversiteit aan toegangsmogelijkheden, verschijningsvormen (interfaces en formats) en zoeksoftware groot. De toegang tot bronnen kan op diverse manieren worden geregeld: via uitgevers of intermediairs, zoals tijdschriftagenten, softwarebedrijven, bibliotheken, databaseproducenten, hostorganisaties; in client-serveromgevingen en via internet. Standaarden worden wel ontwikkeld, maar nog nauwelijks toegepast. De meeste informatieleveranciers hebben een commerciële achtergrond en zullen de software waarmee hun informatiebronnen kunnen worden geraadpleegd

zelf willen ontwikkelen als verrijkend en onlosmakelijk onderdeel van hun product. Tot slot staat de ontwikkeling van zoeksoftware in haar kinderschoenen en laat wat ontsluitingsmogelijkheden betreft vaak te wensen over, zeker waar het gaat om het internet.

Vanuit de wetenschapper/onderzoeker/student zien we eveneens een aantal tendensen en problemen. De mate van specialisatie van wetenschappelijk onderzoekers bijvoorbeeld neemt toe, waardoor de informatiebehoefte meer individueel bepaald zal zijn. Verder hebben wetenschappers en docenten door contractonderzoek en de afname van niet-wetenschappelijke ondersteuning van het primaire proces minder tijd voor het uitvoeren van hun primaire taken. Ook winnen interdisciplinair en multidisciplinair onderzoek terrein. De vorming van onderzoekscholen is hiervan een voorbeeld. Deze situatie maakt het onmogelijk voor faculteiten afzonderlijk de verantwoordelijkheid te nemen voor het benodigde informatieaanbod.

Tenslotte is de studieduur gelimiteerd. Studenten maken gebruik van voorgeschreven studieboeken, syllabi en collegedictaten. Tijd om zich breder te oriënteren is er niet. Toch wordt steeds meer op zelfwerkzaamheid aangestuurd en daarmee op het zelf zoeken van informatie. Het beeld dat zich opdringt is duidelijk. Terwijl met het internet de illusie is gewekt dat in principe iedereen over alle informatie kan beschikken die hij of zij nodig heeft, is de werkelijkheid daaraan tegengesteld. Slechts een klein deel van de voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs benodigde informatie is vrij beschikbaar of kan (gemakkelijk) worden gevonden. De wetenschapper, docent en student zullen in toenemende mate met de geschetste problemen worden geconfronteerd: onduidelijke informatie-infrastructuren, diverse toegangs- en presentatievormen, grote verschillen in en tekortkomingen van de zoekmogelijkheden. Deze situatie staat lijnrecht tegenover de toenemende behoefte aan informatie op maat, die voortkomt uit

FOTO: EGON VIEBRE